

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук

Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Юрій КОТЛЯР

“30” серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Розробник

Ірина ТИХОНЕНКО

В. о. завідувача кафедри
розробника

Олександр ШЕВЧУК

В. о. завідувача кафедри
спеціальності

Олександр ШЕВЧУК

Гарант освітньої програми

Ірина ГАБРО

Декан факультету /директор
інституту (до якого
відносяться спеціальності)

Анастасія ХМЕЛЬ

Начальник НМВ

Сергій ШКІРЧАК

Миколаїв – 2024 рік

Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни
Найменування дисципліни	Теорія міжнародних відносин
Галузь знань	29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність	291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Спеціалізація (якщо є)	
Освітня програма	Міжнародні відносини (з вивченням двох іноземних мов)
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Статус дисципліни	Нормативна
Курс навчання	2
Навчальний рік	2023-2024
Номер(и) семестрів (триместрів):	3 Денна форма
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3 кредита / 90 годин
Структура курсу:	Денна форма
– лекції	15
– семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові)	30
– годин самостійної роботи студентів	45
Відсоток аудиторного навантаження	50%
Мова викладання	Українська
Форма проміжного контролю (якщо є)	
Форма підсумкового контролю	залік

1. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Дисципліна «Теорія міжнародних відносин» належить до нормативних навчальних дисциплін освітньо-професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Метою дисципліни «Теорія міжнародних відносин» є ознайомлення студентів із головними категоріями сфери міжнародних відносин (як теорії так і практики), класичними та новими парадигмами міжнародно-політичного аналізу; основними методами, принципами і підходами дослідження, базовими теоріями й концепціями пояснення особливості міжнародних відносин.

Завдання курсу:

- надати в розпорядження студентів всю сукупність наукових понять, термінів, ідей, концепцій, теорій, парадигм, знання яких дозволить їм осмислено сприймати, трактувати та досліджувати міжнародні відносини в цілому;
- ознайомити студентів з наявними у світовій науці теоретичними напрямками і школами вивчення міжнародних відносин;
- надати студентам уявлення про найбільш загальні і широко поширені методи, необхідні для аналізу міжнародних процесів;
- сприяти виробленню у студентів навичок використання як загальнонаукових так і спеціальних методів дослідження міжнародних відносин;
- розглянути класичні традиції вивчення міжнародних відносин в історії соціально-політичної думки та їх зв'язок з сучасними напрямками пізнання світової та міжнародної політики.

Очікувані результати навчання студента:

має знати:

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК4).
- Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, суспільних комунікацій та/або регіональних студій (СК1).
- Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин (РН1).
- Знати природу міжнародного співробітництва, характер взаємодії між міжнародним акторами, співвідношення державних, недержавних акторів у світовій політиці (РН3).
- Знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень (РН4).

має вміти:

- Здатність бути критичним і самокритичним (ЗК13)
- Здатність адаптуватися до нових ситуацій у професійній діяльності, бути ініціативним та креативним, генерувати та формулювати нові ідеї, обґрунтовувати їх доцільність (ЗК18).
- Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних спеціалізованих задач і проблем (СК9).
- Здатність аналізувати діяльність міжнародних недержавних акторів та транснаціональні відносини (СК13).

- Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації (РН9).

2. Програма навчальної дисципліни

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Вступ до курсу. Структура ТМВ.	2	2	2
2	Суб'єкти міжнародних відносин: типологія, особливості цілі та інтереси.		4	3
3	Методологія та методи досліджень ТМВ	2	4	2
4	Гене́за та розвиток теорії міжнародних відносин. Класичні парадигми у ТМВ.	3	4	2
5	Модерністські теорії міжнародних відносин. Постпозитивістська парадигма у ТМВ.		4	4
6	Сучасні напрями і школи й напрями у ТМВ		2	4
7	Системність як ознака міжнародних відносин. Цивілізаційні теорії МВ та світові цивілізаційні цикли.	2		2
8	Системи міжнародних відносин: теоретичний та практичний вимір.		4	2
9	Міжнародне співробітництво.	2		4
10	Форми міжнародних відносин. Міжнародне співробітництво та міжнародна інтеграція.		2	4
11	Міжнародні конфлікти	2		4
12	Мораль, право і політика: можливі моделі взаємодії.		2	4
13	Міжнародна безпека. Моделі міжнародної безпеки.	2		4
14	Конфліктогенність міжнародних відносин крізь призму ТМВ (case study російсько-української війни).		2	4
	Всього за курсом	15	30	45

3. Зміст навчальної дисципліни

3.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Вступ до курсу. Структура ТМВ. (2 год.) - Цілі та завдання курсу. Зв'язок з іншими науками. Предмет та об'єкт. Функції дисципліни. - Структура ТМВ. - Міжнародні відносини як об'єкт вивчення. Еволюція взаємозв'язку міжнародних й внутрішньодержавних відносин. - Проблема «автономності» і законів ТМВ. Зміст закономірностей.
2	Тема 2. Методологія та методи досліджень ТМВ (2 год.). - Методологія, методи та методики ТМВ, їх визначення та співвідношення. - Основні підходи та принципи наукового пізнання. - Методи теоретичного рівня аналізу МВ. - Емпіричний рівень дослідження міжнародних відносин: основні методи – загальні методи - Експлікативні методи - Конструктивні - прогнози - Методики однофакторного та багатфакторного аналізу в МВ.
3-4	Тема 3. Генеза та розвиток теорії міжнародних відносин. Основні парадигми у ТМВ (3 год.) Тема 3.1. - Формування традиції щодо розуміння сутності міжнародних відносин в історії соціально-політичної думки. «Канонічні» парадигми в ТМВ основні положення політичного реалізму; ліберально-ідеалістичної парадигми; марксистсько-ленінської парадигми. Тема 3.2. - Еволюція «канонічних» парадигм, «великі дискусії»: модернізм і традиціоналізм, критика «транснаціоналістами» поглядів прихильників державно-центричного підходу, суперечності неореалізму й неолібералізму. - Неомарксизм й світ-системна теорія. - Модернізм і постмодернізм. Соціологія міжнародних відносин. Міжнародна політекономія. Системні та факторні теорії. - Загальні та специфічні теорії міжнародних відносин
5	Тема 4. Системність як ознака міжнародних відносин. Цивілізаційні теорії МВ та світові цивілізаційні цикли (2 год.). - Системний підхід у дослідженні МВ. - Поняття системи міжнародних відносин. Типології міжнародних систем. - Основні системні властивості сучасних МВ: відносність, відокремленість. цілеспрямованість, самоврядування. Структура й середовище МС. - Концепція «міжнародних систем» А. Раппопорта, Ч. Маклеланда, Р. Каплана, С. Хоффмана, структурно-функціональний підхід Дж. Модельського. - Закони функціонування та трансформації міжнародних систем. - Історичні види міжнародних систем. Сучасна міжнародна система: до питання системних характеристик.

	7. Цивілізаційні теорії МВ.
6	Тема 5. Міжнародне співробітництво (2 год). 1. Поняття й типи міжнародного співробітництва. 2. Міждержавне співробітництво з позицій політичного реалізму. 3. Теорія міжнародних режимів. 4. Соціологічний підхід до аналізу міжнародного співробітництва 5. Співробітництво й інтеграційні процеси.
7	Тема 6. Міжнародні конфлікти (2 год.). 1. Міжнародна залежність, її форми (колоніальна, неоколоніальна, економічна, політична, військово-стратегічна залежність). 2. Міжнародна протидія та міжнародна конфронтація. 3. Поняття міжнародного конфлікту, їх типи, види, стадії, фази, етапи. Структура міжнародного конфлікту. 4. Способи розв'язання криз та конфліктів у міждержавних відносинах. Джерела міжнародної напруженості, її типологія. 5. Критичний аналіз теорій міжнародного конфлікту Р. Райта, Ч. Боулдинга, А. Раппопорта. 6. Війна як форма міжнародних відносин: теорія та практика.
8	Тема 7. Міжнародна безпека. Моделі міжнародної безпеки (2год.). 1. Поняття «міжнародної безпеки». Національна, регіональна і глобальна безпека. 2. Колективна та кооперативна моделі безпеки. 3. Сила як категорія ТМВ і один з факторів міжнародної політики, види та форми сили в МВ. Структурні елементи зовнішньополітичної сили держави: 4. Військова сила і збройне насильство. Методи впливу збройної сили: переконання, примус, придушення, форми прояви військової потужності 5. Теорія «балансу сил» та «балансу загроз». Баланс інтересів. 6. Традиційні та «нетрадиційні» загрози міжнародній безпеці. 7. Регіональна безпека крізь призму ТМВ.

3.2. Плани практичних (семінарських, лабораторних, півгрупових) занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Вступ до курсу. Структура ТМВ (2 год.). 1. Поняття й критерії науки як такої. Співвіднесення термінів наука і теорія. 2. Предмет міжнародно-політичної науки, структура ТМВ. 3. Завдання, особливості та функції ТМВ. 4. Визначення та структура міжнародних відносин. Основні особливості та риси міжнародних відносин. 5. Типи та рівні міжнародних відносин.
2-3	Тема 2. Суб'єкти міжнародних відносин: типологія, особливості цілі та інтереси (4 год.) Тема 2.1. 1. Зміст понять «суб'єкт», «агент», «актор», «учасник» міжнародних відносин. 2. Основні підходи до типології суб'єктів міжнародних відносин.

	3. Держава як основний міжнародний актор. 4. Міжурядові й неурядові організації, їх класифікація і основні функції в міжнародних відносинах. 5. Особливості міжнародної ролі ТНК, національно-визвольних рухів, терористичних організацій як учасників міжнародних відносин. 6. Теоретичний і конкретно-політичний статус індивіда як міжнародного актора. Тема 2.2. 1. Основні тенденції міжнародних відносин щодо перерозподілу ролей й взаємодії міжнародних акторів. 2. Поняття та сутність інтересів суб'єктів МВ. Потреби, інтереси, мотиви, цілі. 3. Класові, державні та національні інтереси, їх роль та значення у МВ. 4. Співвідношення національного та інтернаціонального у зовнішній політиці країн. Концепція «національного інтересу» її МВ 5. Класифікація інтересів суб'єктів у МВ. Ієрархія міжнародних інтересів. Спектри міжнародних інтересів.
4-5	Тема 3. Методологія та методи дослідження ТМВ (4 год.) Тема 3.1. 1. Проблема методу в дослідженні міжнародних відносин. Методологія, метод та методика дослідження. 2. Теоретичний рівень дослідження в науці про міжнародні відносини. 3. Емпіричний рівень дослідження. Місце загальнонаукових методів в ТМВ. 4. Методи аналізу ситуації: спостереження, вивчення документів, порівняння. Тема 3.2. 1. Експлікативні методи: контент-аналіз, івент-аналіз, когнітивне картування, експеримент. <i>Аналіз результатів практичного завдання.</i> 2. Прогностичні методи: побудова сценаріїв, системний підхід, моделювання. 3. Аналіз процесу прийняття рішень.
6-7	Тема 4. Генеза та розвиток теорії міжнародних відносин. Класичні парадигми у ТМВ. (4 год.) Тема 4.1. 1. Традиції: міжнародні відносини в історії соціально-політичної думки. 2. «Канонічні» парадигми: основні положення: - Політичний реалізм (Г. Моргентау, Дж. Кеннан, У. Ростоу, Р. Страус-Хюпе) - Ліберально-ідеалістична парадигма (політичний ідеалізм В. Вільсона та Р. Кохейна, лібералізм Дж. Ная-молодшого, Р. Кохейна). - Марксистсько-ленінська парадигма. Тема 4.2. 1. «Великі дебати»: місце в них політичного реалізму і реалізму. 2. Положення неореалізму та неолібералізму, основні суперечності між ними. 3. Неомарксизм. Світ-системна теорія.
8-9	Тема 5. Модерністські теорії міжнародних відносин. Постпозитивістська парадигма у ТМВ (4 год.) Тема 5.1. 1. «Біхевіористична революція» та початок модернізму у теорії міжнародних відносин. 3. Теорії зв'язку (С. Розен, К. Холсті). 4. Факторні теорії (К. Райт, Р. Руммель) 5. Теорія ігор у модернізмі (Дж. Ф. Нейман та О. Моргенштерн). 6. Транснаціоналізм (Р. Кохейн, Дж. Най). Теорія інтеграції Д. Мітрانی.

	Тема 5.2. 1. Позитивізм і постпозитивізм: критичні відмінності. Передумови формування постмодернізму. 2. Основні ідеї постмодернізму у працях представників (Дж. Дер Деріан, Р. Ешлі). 3. Феміністичні теорії міжнародних відносин (Дж. Е. Тікнер, К. Сільвестер). 4. Основні положення та ідеї представників критичної теорії (Р. Кокс, Е. Лінклейтер, Р. Ешлі, К. Бут).
10	Тема 6. Сучасні школи й напрями в теорії міжнародних відносин (2 год.). 1. Соціологія міжнародних відносин. Політологія міжнародних відносин. Міжнародна політекономія. 2. Передумови розвитку та основні положення конструктивізму. (концепт соціальної «ідентичності» А. Вендта, ідеї І. Ноймана, поняття «вайолізації»). 3. Загальні та специфічні теорії міжнародних відносин: - Особливості загальних та специфічних теорій; - Теорія балансу загроз; - Теорія наступального реалізму; - Теорія гуманітарного втручання; - Теорія демократичного миру; - Теорія міжнародних режимів; - Теорія антигегемоністського блоку.
11-12	Тема 7. Системи міжнародних відносин: теоретичний та практичний вимір (4 год) Тема 7.1. 1. Поняття і структура міжнародних систем. 2. Ієрархія міжнародних систем: теорія міжнародної стратифікації та концепт могутності. 3. Системні теорії: А. Раппопорта, Ч. Маклеланда, Р. Каплана, С. Хоффмана, структурно-функціональний підхід Дж. Модельського. 4. Типологія міжнародних систем (М. Луард, В. Чемпель). Типологія М. Каплана. Тема 7.2. 1. Закони функціонування й трансформації міжнародних систем. 2. Основні системи міжнародних відносин: - Системність довестфальського світоустрою; - Вестфальська система міжнародних відносин; - Віденська система міжнародних відносин; - Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин; - Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин; - Постбіполярна система міжнародних відносин. 3. Регіональні системи міжнародних відносин. 4. Місце України в постбіполярній системі міжнародних відносин
13	Тема 8. Форми міжнародних відносин. Міжнародне співробітництво та міжнародна інтеграція (2 год) 1. Критерії класифікації форм МВ. Міжнародний рух. Міжнародні дії. Міжнародні взаємодії як типова форма МВ. 2. Політичні та економічні основи міжнародного співробітництва. 3. Міжнародне співробітництво та соціально-економічний лад держав, проблеми держав що розвиваються, політика багатосторонньої й двосторонньої допомоги. 4. Міжнародна інтеграція. Поняття та сутність інтеграції у МВ. Рівні, форми та мета міжнародної інтеграції. 5. Теорії інтеграції.

	6. Міжнародна економічна та політична інтеграція: особливості та практична реалізація у міжнародних відносинах.
14	Тема 9. Мораль, право і політика: можливі моделі взаємодії (2 год.). 1. Критерії моральності в трактуванні основних теорій МВ. Проблема справедливості в міжнародній політиці. 2. Доктрина «природного права» і загальнолюдські цінності та ідеали в міжнародних відносинах. Загальна декларація прав людини (1948). 3. Етико-моральний аспект колективної відповідальності і провини в теорії та практиці МВ. Концепція «гуманітарного втручання» 4. Міжнародне право та міжнародна політика в ТМВ. Вплив міжнародного права на внутрішнє законодавство держав. Поглиблення процесу взаємопроникнення права, моралі і політики. Моральність «індивідуальна» і «політична».
15	Тема 10. Конфліктогенність міжнародних відносин крізь призму ТМВ (case study російсько-української війни). (2 год.). 1. Воєнні конфлікти та проблеми їх врегулювання. Особливості «конфліктів нового покоління». 2. Використання основних теорії та класичних та посткласичних парадигм у поясненні сучасної конфліктогенності та міжнародно-політичної ситуації у світі. <i>Захист творчих робіт щодо аналізу російсько-української війни крізь призму ТМВ.</i>

3.3. Завдання для самостійної роботи

Підготовка до відповідей на семінарському занятті – це активна робота студентів у пошуку та аналізі відповідного теоретичного та фактологічного матеріалу, що дозволяє потім брати участь у обговоренні всіх питань, що виносяться на семінар, підкріплення доповіді цитатами та посиланнями на літературу.

Творча робота – аналіз міжнародно-політичної події, тенденції, конфлікту з точки зору класичної (традиційної) парадигми міжнародних відносин та з використанням модерністських та постпозитивістських, сучасних теорій міжнародних відносин.

Робота від 3 до 4 сторінок тексту має складатися з таких елементів:

- аналіз міжнародно-політичної події з точки зору 2 класичних парадигм ТМВ
- аналіз обраної міжнародно-політичної події з точки зору модерністських, постпозитивістських теорій МВ

Тобто, виявити причини, описати позиції сторін і можливі варіанти розвитку ситуації з точки зору положень обраних парадигмальних напрямків ТМВ.

Запропоновані теми для творчої роботи

1. Російсько-українська війна у системі міжнародних відносин.
2. Конкурентна протидія США-КНР у сучасних міжнародних відносинах: глобальний та регіональний виміри.
3. Співробітництво держав Глобального Півдня і вісь «Південь -Південь» у міжнародних відносинах

Аналітична робота з методології та методів дослідження у міжнародних відносинах

- 2) Вимоги до аналітичного завдання – аналітична робота обсягом 3-4 аркуши А4 (шрифт Times New Roman 14, інтервал 1,5, поля 2, 2, 2, 1; нумерація сторінок обов'язкова).

Складові елементи роботи:

- Визначення актуальності теми дослідження;
- Визначення об'єкту та предмету дослідження
- Окреслення мети та визначення завдань дослідження
- Опис методології, що буде використана у дослідженні.

Обсягом від 2 до 4 сторінок.

Перелік тем для аналітичного завдання можуть повторювати запропоновані для виконання аналітичної роботи АБО студент/студентка можуть запропонувати та погодити з викладачем власний варіант теми

1. Російсько-українська війна у системі міжнародних відносин.
2. Конкурентна протидія США-КНР у сучасних міжнародних відносинах: глобальний та регіональний виміри.
3. Співробітництво держав Глобального Півдня і вісь «Південь-Південь» у міжнародних відносинах.

Приклад оформлення аналітичного завдання.

Курс 2.

Номер групи (291)

ІІБ

Тема роботи: Проблема Гібралтару у відносинах між Іспанією та Великою Британією у другій половині XX століття

Актуальність. Війни, які відбувались у світі, завжди міняли хід історії. Так і війна між Іспанією та Великою Британією, яка відбулась у 1701-1714 рр. та отримала назву «війна за іспанську спадщину», на багато років змінила одну річ: до Британської корони відійшов дуже важлива територія на півдні Іспанії – Гібралтар. Ця скеля, що займає 6,5 км.кв. та складається з вапняку, стала «золотою» для Великої Британії після монополізації Суецького каналу, суттєво допомагала під час світових воєн у боротьбі проти ворогів, стала одним з опорних пунктів баз НАТО та й по сьогоднішній день залишається важливою для Туманного Альбіону. Ніхто тоді, на початку XVIII ст. не знав, що цей маленький клаптик землі стане «каменем спотикання» у відносинах двох сильних держав, союзниць по НАТО та ЄС – Іспанії та Великої Британії, що цей конфлікт затягнеться на три століття, і що навіть через 300 років не знайдеться нічого, що могло б допомогти покласти край цій суперечці, що і складає актуальність теми.

Об'єктом дослідження є становище і роль Гібралтару у міжнародних відносинах XX століття.

Предмет дослідження – проблема Гібралтару у відносинах між Іспанією та Великою Британією з середини XX ст.

Мета роботи полягає у дослідженні та висвітленні причин виникнення конфліктної ситуації між обома країнами, її розвитку, періодів ескалації та згасання, прагнення сторін знайти шляхи вирішення спірного питання.

Відповідно до мети, автором було сформульовано такі **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки теми, охарактеризувати джерельну базу, методологічні основи дослідження;
- з'ясувати причини та передумови виникнення конфлікту;
- простежити розвиток цього конфлікту в XX ст., в часи перебування при владі різних осіб та партій;
- охарактеризувати прагнення сторін вирішити конфлікт;
- виявити чинники, які впливали на рішення жителів Гібралтару під час референдумів;
- показати вплив міжнародних подій вказаного періоду на проблему Гібралтару;
- дізнатись ставлення світової спільноти до конфлікту, міжнародних організацій

Методологія та методи. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. За допомогою загально філософських методів: аналізу, синтезу, індукції та дедукції було розглянуто теоретичні засади дослідження, проаналізовано підходи до концептуального визначення зовнішньої політики королівств.

Також дана робота побудована на принципах об'єктивізму, історизму та багатофакторності.

1. За допомогою принципу об'єктивізму авторові було легше сприймати інформацію та обробляти її;

2. завдяки принципу історизму можна було простежити розвиток конфлікту, моменти його ескалації та врегулювання, причини, які спонукали цьому тощо;

3. принцип багатофакторності допоміг зібрати усі чинники та фактори, які впливали на хід конфлікту, політику обох країн.

Також, під час написання роботи були використані такі методи:

• порівняльно-історичний метод надав можливість охопити великий проміжок часу та порівняти політику обох держав щодо Гібралтару в різні часи та за різних умов, а також прослідкувати переговорний процес;

• проблемно-хронологічний метод допоміг послідовно розглянути різні аспекти проблеми;

• системний метод допоміг розглянути питання з точки зору міжнародних організацій.

Підсумкове тестування завдання, яке виконується безпосередньо за темами лекційних та семінарських занять. Кожен варіант тестування складається із 7 запитань (приклади варіантів подаються у програмі до курсу).

Приклади тестових завдань для денної форми навчання:

ВАРІАНТ I

1. **Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин склалася:**
 - а. після Другої Світової Війни
 - б. після Першої Світової Війни
 - в. в 1941 р.
2. **Міжнародні відносини – це**
 - а) рід суспільних відносин у сфері міжнаціонального і міждержавного спілкування характеризуються також сукупністю зв'язків і взаємозв'язків між народами , державами і системою держав
 - б) сукупність зовнішньоторговельних зв'язків
 - в) взаємодії президентів різних країн , для вирішення спільних зовнішньополітичних питань.
3. **Що було першоосновою для політичного ідеалізму МВ?**
 - а) мораль і право б) право в) ідеологія
4. **Назвіть основні положення та представників політичного ідеалізму (відкрите питання)**
5. **Які країни отримали найбільшу вигоду в рамках Версальсько-Вашингтонської системи?**
 - а) Італія, Німеччина;
 - б) Росія, Німеччина;
 - в) Велика Британія, Франція, США.
6. **Міжнародні організації залежно від засновника поділяють на:**
 - а) державні та міждержавні; б) регіональні та глобальні;
 - в) міжурядові та неурядові; д) урядові та недержавні.
7. **У який період з'явилося поняття «International relations» ?**
 - а) XVI -XVII ст. б) XVIII – XIX ст. в) XVII -XVIII ст.

ВАРІАНТ II

1. **До якої з парадигм (реалізм/неореалізм, лібералізм(ідеалізм)/неолібералізм, марксистсько-ленінська) відносяться наведені нижче положення:**
 - а) МВ – це універсальне співтовариство людей, об'єднаних індивідуальними та транснаціональними зв'язками і взаємодіями. _____
 - б) МВ – це система панування сильних і багатих над слабкими і бідними, боротьба других проти перших: _____
 - в) МВ – це взаємодія суверенних держав, заснована на національних інтересах і використанні сили. _____
 - г) МВ – це політична система, заснована на співвідношенні інтересів держав, що діють спільно в ім'я збереження загального порядку. _____
2. **Найбільш поширені причини міждержавних конфліктів:**
 - а) розбалансованість МС; б) зміна положення і статусу держав;
 - в) «структурне пригнічення»; г) агресивність;
 - д) гонка озброєнь; е) слабкість однієї зі сторін.
3. **Назвіть основні форми міжнародного співробітництва (відкрите питання).**
4. **Структура міжнародної системи визначається:**
 - а) характером міждержавних взаємодій;
 - б) міжнародної ієрархією;

- в) сукупністю міжнародних акторів;
- г) рівнем міжнародного співробітництва;
- д) зміною співвідношення сил;
- е) розподілом влади в міжнародних відносинах;
- ж) рівнем однорідності політичних режимів держав;
- з) іншим (вказати, чим саме) _____

5. Напишіть навпроти літери-відповіді вірне твердження чи ні («так»/«ні»)

- а) Політичний реалізм не визнає моральних норм в МВ;
- б) Згідно Моргентау, влада є «здатність людини контролювати свідомість і поведінку інших людей»;
- в) Макіавеллі доводив, що правителям ніколи не слід дотримувати своїх обіцянок, бо це – ознака слабкості;

г) Політичні реалісти схиляються на користь розширення військової потужності.

6. Одним з підсумків Віденської системи стало:

- а) закріплення нової географічної карти Європи;
- б) закріплення нової географічної карти світу;
- в) закріплення офіційних територій за всіма державами

7. Сучасна система міжнародних відносин характеризується з точки зору еволюції:

- а) збільшенням числа акторів;
- б) зростанням кількості підсистем;
- в) більшим ступенем організованості;
- г) збільшення кількості обмінів і контактів між акторами.

ВАРІАНТ III

1. Навпроти літери-відповіді напишіть вірне твердження чи ні («так» / «ні»)

- а) Середовище міжнародної системи – це те, що її оточує.
- б) Середовище – це сукупність зовнішніх впливів на міжнародну систему.
- в) Середовище – це сукупність факторів, що визначають зміни в міжнародній системі.
- г) Міжнародне середовище – це сукупність впливів, походження яких пов'язане з існуванням людини і суспільних відносин.
- д) Міжнародне середовище – це різноманіття природного оточення, географічних особливостей, розподілу природних ресурсів, існуючих природних кордонів і т.п.
- е) Міжнародне середовище – це сукупність соціальних і несоціальних факторів, що впливають на міжнародну систему і нав'язують їй певні примусу та обмеження.

2. Міжнародна стабільність – це ... - (визначити найбільш важливі ознаки): а) рівновага сил в МДВ (міждержавних відносинах);

- б) баланс інтересів у МДВ ; в) статус- кво в МДВ ;
- г) відсутність конфліктів; д) здатність МС до самозбереження;
- ж) передбачуваність в МВ; з) помірність в МВ.

3. Основні принципи МВ (зазначити вірні пункти):

- а) рівність; б) імунітет; в) взаємність; г) недискримінація;
- д) незалежність; ж) самовизначення; з) суверенітет над природними ресурсами.

4. Назвіть основні положення та представників транснаціоналізму (відкрите питання):

5. Основними ознаками міжнародних акторів є (зазначити вірне):

- а) Важливий і тривалий вплив на МВ;
- б) Участь у міжнародних організаціях;
- в) Самостійність у прийнятті політичних рішень;
- г) наявність зовнішньополітичного відомства;
- д) Визнання з боку інших міжнародних акторів.

6. Виберіть вірне з наступних тверджень:

- а) Політика і мораль несумісні;

- б) Політика може бути моральною залежно від обставин;
- в) Політика моральна завжди.

7. Хто з перелічених людей не має відношення до виникнення в теорії міжнародних відносинах етапу модернізму?

- а) Мортон Каплан; б) Самюель Хантінгтон; в) Карл Дойч.

3.4. Забезпечення освітнього процесу

Використання проектора.

Використання системи дистанційної освіти MOODLE.

4. Підсумковий контроль

Перелік запитань до заліку

1. Цілі та функції теорії міжнародних відносин.
2. Об'єкт та предмет дослідження «Теорії міжнародних відносин».
3. Структура ТМВ.
4. Загальнонаукові методи ТМВ
5. Експлікативні методи ТМВ.
6. Теорія міжнародних відносин в історії соціально-політичної думки.
7. Основні положення політичного реалізму.
8. Ліберально-ідеалістична парадигма у ТМВ.
9. Марксистсько-ленінська парадигма.
10. «Великі дебати»: місце політичного реалізму.
11. Суперечності неореалізму й неолібералізму.
12. Неомарксизм. Світ-системна теорія.
13. Модернізм і постмодернізм. Соціологія міжнародних відносин. Міжнародна політекономія.
14. Факторні теорії та теорії звязку.
15. Загальні та специфічні теорії міжнародних відносин: Теорія балансу загроз, теорія наступального реалізму.
16. Теорія гуманітарного втручання; Теорія демократичного миру.
17. Теорія міжнародних режимів; Теорія антигегемоністського блоку.
18. Основні положення конструктивізму у ТМВ. Концепт «ідентичності» І. Ноймана.
19. Феміністичні та критичні теорії міжнародних відносин.
20. С. Хантінгтон та його концепція «зіткнення цивілізацій». Ф. Фукуяма про «кінець історії» як зникнення цивілізаційного різноманіття.
21. Системний підхід у ТМВ.
22. Поняття «Міжнародної системи», її складові.
23. Міжнародне середовище та його риси.
24. Концепція «міжнародних систем» А. Раппопорта, Ч. Маклеланда, Р. Каплана.
25. Концепція «міжнародних систем» С. Хоффмана, структурно-функціонального підходу Дж. Модельського.
26. Типи міжнародних систем М. Каплана.
27. Ієрархія міжнародних систем. Теорія міжнародної стратифікації.
28. Системність довестфальського світоустрою;
29. Вестфальська система міжнародних відносин;
30. Віденська система міжнародних відносин;
31. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин;
32. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин;
33. Пост-біполярна система міжнародних відносин.
34. Закони і закономірності функціонування й трансформації міжнародних систем.
35. Регіональні системи міжнародних відносин. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин.
36. Суб'єкти міжнародних відносин, їх класифікація.
37. Держава як основний міжнародний актор.
38. Міжурядові й неурядові організації, їх класифікація і основні функції в міжнародних відносинах.
39. Особливості міжнародної ролі ТНК, національно-визвольних рухів, терористичних організацій та інших, як учасників міжнародних відносин.

40. Поняття та сутність інтересів суб'єктів МВ, їх класифікація.
41. Концепція «національного інтересу» у МВ. Співвідношення національного та інтернаціонального у зовнішній політиці країн.
42. Форми міжнародних відносин, їх класифікація.
43. Поняття й типи міжнародного співробітництва.
44. Міждержавне співробітництво з позицій політичного реалізму.
45. Поняття та сутність інтеграції у МВ. Рівні, форми та мета міжнародної інтеграції.
46. Міжнародна економічна інтеграція, її особливості.
47. Міжнародна політична інтеграція, її відмінні типологічні риси та практичні проблеми.
48. Міжнародна залежність. Форми структурної та функціональної міжнародної залежності.
49. Міжнародна протидія та міжнародна конфронтація.
50. Поняття міжнародного конфлікту. Типи та види міжнародних конфліктів.
51. Стадії, фази та етапи міжнародних конфліктів. Структура міжнародного конфлікту.
52. Способи розв'язання криз та конфліктів у міждержавних відносинах. Джерела міжнародної напруженості, її типологія. Міжнародна відповідальність держав.
53. Основні напрями в дослідженні міжнародних конфліктів.
54. Війна як форма міжнародних відносин. Справедливі та несправедливі війни.
55. Взаємозв'язок війни та політики. Типологія війни. Проблеми локальних війн у сучасних умовах.
56. Зміст поняття «безпека» й основні теоретичні підходи до його вивчення. Сучасні концепції безпеки.
57. Національна, регіональна і глобальна безпека. Взаємодія військових і політичних питань.
58. Колективна та кооперативна моделі безпеки.
59. Зміна середовища безпеки та нові глобальні загрози.
60. «Нетрадиційні» аспекти безпеки: економічний, демографічний, екологічний, інформаційний.
61. Сила, право і мораль у міжнародних відносинах.
62. Різноманітність тлумачень міжнародної моралі. Основні імперативи міжнародної моралі в контексті глобалізації.
63. Історичні форми та особливості регулятивної ролі міжнародного права.
64. Особливості сучасного міжнародного права й його основні принципи. Право людини й міжнародне гуманітарне право.
65. Цивілізаційні теорії міжнародних відносин.
66. Проблема цивілізаційної ідентифікації України, її місце у світовій цивілізації XXI ст.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили**Рівень вищої освіти** – перший (бакалаврський)**Спеціальність** – 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Семестр - 3**Навчальна дисципліна** «Теорія міжнародних відносин»**ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0**

1. Цілі та функції теорії міжнародних відносин.
2. Системний підхід у ТМВ.
3. Концепція «національного інтересу» у МВ. Співвідношення національного та інтернаціонального у зовнішній політиці країн.

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Завідувач кафедри _____ **О.В. Шевчук****Екзаменатор** _____ **І.В. Тихоненко****Відповідь на кожне питання оцінюється по 10 балів.**

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма

Графік контрольних заходів та рейтингова шкала оцінювання (3 семестр)

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Усні відповіді на семінарських заняттях (по 3 бали за семінар $3 \cdot 13 = 39$)	39
2	Виконання тестових завдань (по 1 балу за вірну відповідь $1 \cdot 7 = 7$)	7
3	Написання аналітичної роботи	10
	Творча робота	14
4	Залік	30
	Всього	100

- Відповідь на семінарі оцінюється за 3-бальною шкалою.
- Допуск до заліку – від 30 балів.

Курс «Теорія міжнародних відносин» включає в себе лекції, семінарські заняття, систему контролю та обліку знань. Передбачає написання підсумкового тестування, виконання аналітичної та творчої робіт, складання заліку.

Залік є підсумковою формою контролю знань студентів і проводиться в усній формі. Робота студентів оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо студент не відвідував курс лекцій, семінарські заняття і не виконав контрольні заходи, а, отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання заліку.

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід в його організації.

Критерії оцінки усної відповіді студента на семінарському занятті:

Оцінка 3 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

Оцінка 2 бали ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

Оцінка 1 бал ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;

- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

Шкала оцінювання аналітичного завдання:

10 балів — вірно визначені та описані всі заявлені елементи завдання на високому аналітичному рівні, унікальність тексту 100-90%.

9-8 балів — вірно визначені такі елементи: предмет, об'єкт, завдання, методологія дослідження (принципи, підходи, методи), але опис методології поданий загальними фразами без авторського підходу, унікальність тексту 89-75 %.

7-5 балів — невірно визначений один з елементів (мета, завдання тощо), або методологія вказана без застосування до конкретної теми, унікальність тексту 74-65%.

4 бали — відсутні два елементи вступу або вони прописані невірно, застосування методології не пояснено, унікальність тексту 64-55%.

3 бали — відсутні три елементи вступу, відсутній авторський підхід, унікальність тексту 54-45%.

Більшість елементів роботи визначені невірно, унікальність роботи складає менше 44% - роботу відправлено на доопрацювання.

Шкала оцінювання творчої роботи

14 балів — описані та проаналізовані основні складові міжнародно-політичної події з точки зору 3 класичних парадигм МВ (по 3 бали за кожену) та постпозитивістської і сучасної теорії МВ (3 бали), є авторський висновок щодо виправданості на практиці постулатів теорії МВ (2 бала).

12-9 балів — недостатньо описані та проаналізовані основні складові міжнародно-політичної події з точки зору 3 класичних парадигм МВ (по 3 бали за кожену) та постпозитивістської, використання сучасної теорії МВ (3 бали), відсутній є авторський висновок щодо виправданості на практиці постулатів теорії МВ (2 бала) АБО описано лише 3 класичні теорії АБО 2 класичні парадигми та 1 теорія з постпозитивістської парадигми, відсутній висновок

8-3 бали — недостатньо описані та проаналізовані основні складові міжнародно-політичної події з точки зору 3 класичних парадигм МВ (по 3 бали за кожену) та постпозитивістської, використання сучасної теорії МВ (3 бали), відсутній є авторський висновок щодо виправданості на практиці постулатів теорії МВ (1 бал) АБО описано лише 2 класичні теорії АБО 1 класична парадигма та 1 постпозитивістська, відсутній висновок.

3 бали — дуже поверховим є апелювання до постулатів обраних парадигм і їх використання для аналізу міжнародно-політичної події.

Критерії оцінювання підсумкового тестування

У варіанті – 7 питань по 1 балу за вірну відповідь у кожному питанні.

7 питань = 7 балам.

Критерії оцінки усної відповіді студента, відповіді на заліку:

1. Оцінка «5» (відмінно), на заліку 30-40 балів за відповідь на питання іспитового білету за умови, що студент має 60 балів за роботу у семестрі/триместрі, ставиться у тому разі, коли:

а) відповідь правильна, повна, послідовна, логічна; студент впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, чітко орієнтується у просторі та часі, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, визначає закономірності визначення та реалізації зовнішньополітичного курсу держав;

б) студент має навички користування законодавчими документами, що регламентують актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішню політику держав, картами, схемами, довідниками; статистичний матеріал може втілити в схемах, діаграмах, графіках, вмє складати порівняльні таблиці;

в) відповідь дає грамотною українською літературною мовою, без русизмів, допускаючи при цьому 1-2 незначні помилки з фактичного матеріалу та 2-3 помилки мовно-стилістичного характеру.

2. Оцінка «4» (добре), на іспиті 20-25 балів за відповідь на питання екзаменаційного білету за умови, що студент має 55-60 балів за роботу у семестрі/триместрі ставиться у тому разі, коли:

а) відповідь правильна, послідовна, логічна, але студент допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу, вмє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, орієнтується у просторі і часі, допускаючи при цьому 1-2 помилки, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, визначає основні закономірності визначення та реалізації зовнішньополітичного курсу держав, у деяких випадках нечітко формулюючи їх;

б) студент має навички користування законодавчими документами, що регламентують міжнародні відносини та зовнішню політику держав, картами та іншими наочними посібниками, складає графіки, схеми, діаграми, таблиці, допускаючи при цьому незначні помилки;

в) відповідь дає у цілому грамотною українською літературною мовою, але допускає русизми, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки (не більше 5-6).

3. Оцінка «3» (задовільно), на іспиті до 15 балів за відповідь на питання залікового білету за умови, що студент має 50 балів і більше за роботу у семестрі/триместрі ставиться у тому разі, коли:

а) студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не досить впевнено орієнтується у просторі і часі, не завжди вмє інтегровано застосовувати набуті знання для аналізу зовнішньополітичного курсу держав, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки;

б) слабо орієнтується у концептуальній основі та актуальних проблемах міжнародних відносин та зовнішньої політики держав, допускає помилки при складанні таблиць, графіків, схем, діаграм;

в) при викладі українською мовою допускає помилки, русизми, що свідчить про недостатню його мовну культуру.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли:

а) студент виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу, не орієнтується у просторі і часі, не вмє визначити причинно-наслідкові зв'язки, сформулювати основні напрямки зовнішньополітичного курсу держави;

б) не орієнтується у проблематиці міжнародних відносин, не може побудувати графік, схему, діаграму;

в) відповідь безграмотна з точки зору української мови;

г) студент відмовляється відповідати на поставлені питання.

Відповідність підсумкових семестрових рейтингових оцінок у балах оцінкам за національною шкалою та шкалою ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)

82-89	Добре	В	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		С	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	Д	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		Е	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

7.Рекомендовані джерела інформації

7.1. Основні:

- Мальський М. Мацях М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
- Основи теорії міжнародних відносин. Навчальний посібник / Л. О. Дорош, М. В. Здоровега, О. Я. Івасечко, У. В. Ільницька, О. В. Кукарцев, Ю. Р. Лемко, Ю. Я. Тишкун, Я. Б. Турчин. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 244 с.
- Вовк Р. В. Моделювання міжнародних відносин : навч. посіб.. Київ : Знання, 2012. 246 с.
- Шергін С.О. Політологія міжнародних відносин: навч. посібник. Київ: Дипломатична Академія України при МЗС України, 2013. 200 с.
- Коппель О. А. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посіб. / О. А. Коппель, О. С. Пархомчук. Київ: ВПЦ «Київ.ун-т», 2004. 314 с.
- Седляр Ю. О. Теорія міжнародних відносин та геополітика: навчальний посібник. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2018. 274 с. URL: http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/435/1/Седляр_Теорія%20міжнародних%20відносин%20та%20геополітика.pdf
- Теорія міжнародних відносин : підручник / [М. П. Требін,Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов та ін.] ; за ред. М. П. Требіна; Нац.юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 472 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/373632507_Pidruc_Teoria_miznarodnih_vidnosin_Trebin_2022_PV1
- Хмель А. О. Теорія міжнародних відносин : метод. вказівки до семінарських занять. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 52 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/351/1/Хмель%20А.%20О.%20Теорія%20міжнарод.%20відносин%20Вип.%20279.pdf>

7.2. Додаткові:

- Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон; пер. з англ. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
- Горук А. Американські наукові бачення міжнародного порядку після завершення «холодної війни» // Історична панорама. 2010. Вип. 11. С. 99-127.
- Івасюк Г. Особливості та основні напрямки неореалізму у теорії міжнародних відносин. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2016. № (33-34). С. 57–63. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/23/10>
- Капітоненко М. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2006. 352 с.
- Климчук І.І. Історія формування феміністського напрямку в теорії міжнародних відносин // Грані. 2013. № 11(103). С. 124-130.
- Коппель О. Проблема взаємодії цивілізацій і характер її впливу на міжнародні відносини // Вісн. Київ. ун-та. Сер. Міжнародні відносини. 2002. № 21-24.
- Мадіссон В., Шахов В. Політологія міжнародних відносин: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 176 с.
- Міжнародні системи та глобальний розвиток: підручник / Кер. авт. кол. О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжолі. Київ: Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2008. 606 с.
- Основи політичної науки: Курс лекцій / За ред. Б. Кухти. Ч. 4. Міжнародна політика. Львів: Кальварія, 1999. 436 с.
- Розумюк В. Теорія міжнародних відносин: шляхи еволюції та перспективи розвитку // Антологія творчих досягнень. 2004. Вип. 1.С. 199-206. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19871/36-Rozumnyuk.pdf?sequence=1>
- Толстов С. Міжнародна система початку ХХІ ст. // Зовнішні справи. 2012. № 10. С. 9-13. URL:

- http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/zovsp_2013_11_7.pdf
- Тихоненко І. В. Дослідження регіональної безпеки «незахідними» теоріями міжнародних відносин // Політичне життя. 2017. № 3. С. 121-125. URL: https://www.researchgate.net/publication/344165603_Doslidzenna_regionalnoi_bezpeki_nezakhidnimi_teoriami_miznarodnih_vidnosin
 - Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин : Навч. посібник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2009. 358 с.
 - Шепелєв М. Теорія міжнародних відносин: Підручник . Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
 - Шевчук О.В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку ХХІ ст. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили. 2010. Вип. 117. Т. 130. Державне управління. Політологія. С. 91-97.
 - Шергін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів. Гострі колізії сучасної міжнародної системи в умовах глобалізації // Політика і час. 2006. № 7-8. С. 49-61.